

PRAWNOKARNA
OCHRONA WOLNOŚCI
RELIGII WE WŁOSZECH
I HISZPANII
A PRZESTĘPSTWO
OBRAZY UCZUĆ
RELIGIJNYCH
W POLSCE W ŚWIETLE
ORZECZNICTWA
EUROPEJSKIEGO
TRYBUNAŁU PRAW
CZŁOWIEKA

DOI: 10.37873/LEGAL.2020.3.1-2.70

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza komparatystyczna prawnokarnej ochrony wolności wyznania we Włoszech, w Hiszpanii oraz w Polsce, uwzględniająca dotychczasowe orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (dalej: ETPC). Ochrona prawna w omawianym wymiarze może przyjmować różnorodną formę; w niektórych państwach prawodawca przyjmuje konstrukcję przepisów penalizującą bluźnierstwo, w innych zaś – podobnie jak w Polsce – inkryminowana jest obraza uczuć religijnych.

Najogólniej rzecz ujmując, przepisy tego rodzaju odnoszą się do szerszej kategorii przestępstw oraz wykroczeń przeciwko wolności sumienia i religii, obejmujących m.in. przeszkadzanie w wykonywaniu czynności związanych ze sprawowaniem kultu religijnego (zob.: art. 195 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹: „Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”). Społeczeństwa pluralistyczne pod względem religijnym i wyznaniowym – wbrew obiegowym opiniom – potrzebują takich przepisów w stopniu nie mniejszym niż te jednorodne konfesyjne, ponieważ celem regulacji penalizujących bluźnierstwo lub obrazę uczuć religijnych jest nie tylko ochrona wolności religii, sumienia i wyznania, ale również – bezpieczeństwa publicznego.

Niniejsza analiza składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza z nich pokazuje standard ochrony wolności religii – w zakresie dotyczącym znieważenia wspólnot religijnych, przedmiotu czci religijnej lub obrazy uczuć religijnych – wypracowany w orzecznictwie strasburskim, ze szczególnym uwzględnieniem dopuszczalności ograniczenia wolności słowa i ekspresji artystycznej z uwagi na potrzebę zapewnienia tej ochrony. Część druga ma na celu ściśle scharakteryzowanie regulacji prawnokarnych dotyczących ochrony przekonań religijnych we Włoszech oraz w Hiszpanii. Kluczowym kryterium doboru państw było istnienie w ich systemie prawa karnego stosownych przepisów, choć podkreślić trzeba, że przepisy o zbliżonym charakterze, a zatem mające chronić wolność wyznania, istnieją również w wielu innych państwach Europy, m.in. w Austrii², Belgii³, Bułgarii⁴, na Cyprze⁵, w Finlandii⁶, Grecji⁷, na Łotwie⁸, w Wielkim Księstwie Luksemburga⁹, Niemczech¹⁰ czy Portugalii¹¹. Stąd też uznano za zasadne wyselekcjonowanie systemów prawnych tych państw, które ze względów socjologicznych (względnie duży odsetek osób, które deklarują lub w poprzednich dekadach deklarowały przywiązanie do wartości religijnych) oraz ustrojowych (model „przyjaznego rozdziału” państwa i Kościoła) wykazują pewne podobieństwo do Polski. Część trzecia analizy dotyczy bardziej szczegółowej charakterystyki przestępstwa obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym. Analizę przeprowadzono opierając się na klasycznym, standardowo przyjętym w literaturze karnistycznej podziale, zgodnie z którym w pierw omawiany jest przedmiot ochrony, następnie zaś znamiona strony przedmiotowej przestępstwa, podmiot, znamiona strony podmiotowej, a na końcu następuje wzmianka o trybie ścigania przestępstwa, który jest bardzo istotnym z praktycznego punktu widzenia elementem,

1 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.); dalej: pol.k.k.

2 Zob. § 188-189 austriackiego kodeksu karnego z 1974 r.

3 Zob. art. 144-145 belgijskiego kodeksu karnego z 1867 r. (ostatnie zmiany pochodzą z 2000 r.).

4 Zob. art. 164 ust. 2 oraz art. 165 bułgarskiego kodeksu karnego z 1968 r.

5 Zob. art. 141-142 cyprijskiego kodeksu karnego z 1959 r.

6 Zob. rozdział 10, sekcje 1-4 fińskiego kodeksu karnego z 1894 r.

7 Zob. art. 198-199 greckiego kodeksu karnego z 1951 r.

8 Zob. art. 150 łotewskiego kodeksu karnego z 1998 r.

9 Zob. art. 144-145 luksemburskiego kodeksu karnego z 1879 r.

10 Zob. § 166 niemieckiego kodeksu karnego z 1871 r.

11 Zob. art. 251-252 portugalskiego kodeksu karnego z 1982 r.

ponieważ wpływa na realny standard ochrony uczuć religijnych w Polsce. Analizę kończy podsumowanie zawierające wnioski z przeprowadzonych badań.

2. PRAWA I OBOWIĄZKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY WOLNOŚCI WYZNANIA W ŚWIETLE ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

2.1. WOLNOŚĆ WYZNANIA W KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

Wolność wyznania jest – obok wolności myśli i wolności sumienia – jedną z trzech wolności chronionych na gruncie art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: Konwencja)¹², zgodnie z którym: „1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. 2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”.

W literaturze przedmiotu podkreśla się niekiedy, że art. 9 Konwencji chroni trzy odrębne wartości: wolność myśli, wolność sumienia i wolność wyznania¹³. Wolność wyznania bywa również utożsamiana z wolnością religii¹⁴. Teza ta jest prawidłowa i brak jest podstaw do różnicowania normatywnego znaczenia pojęć wolności religii i wolności wyznania. Można je zatem uznać za synonimy.

Podkreśla się zatem, że cytowany przepis odnosi się do sfery „przekonań osobistych i religijnych jednostki”¹⁵, obejmując szerokie spektrum przekonań o charakterze zarówno religijnym, jak i filozoficznym, światopoglądowym oraz etycznym¹⁶. Pogląd ten znajduje umocowanie w orzecznictwie ETPC, który stwierdził, że zgodnie z art. 9 Konwencji wolność myśli, sumienia i wyznania jest jednym z fundamentów „społeczeństwa demokratycznego” w rozumieniu Konwencji, mającym znaczenie zarówno dla ochrony tożsamości oraz sposobu życia osób wierzących, jak i dla ateistów, agnostyków, sceptyków oraz osób indyferentnych religijnie¹⁷. Z wolności religii korzystają jednak

12 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

13 Zob. J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales UMCS, sectio K – Politologia”, 19/1 (2012), s. 31.

14 Zob. M. Olszówka, komentarz do art. 53, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz do art. 1-86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016, nb. 43; M. Rozner, *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 5 (2002), s. 111 i n.; K. Kaćka, *Geneza i źródła wolności religii w europejskiej przestrzeni politycznej i prawnej*, „Seminare” 34 (2013), s. 164.

15 M.A. Nowicki, komentarz do art. 9, [w:] tegoż, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017, s. 723.

16 Zob. J. Szymanek, *Konstytucjonalizacja prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 10 (2007), s. 90-94.

17 Wyrok ETPC z 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokkinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88 (dalej: *Kokkinakis przeciwko Grecji*), § 31.

nie tylko jednostki, ale również podmioty instytucjonalne, czyli wspólnoty religijne¹⁸.

Wolność wyznania zawiera w sobie prawo do prywatnego oraz publicznego manifestowania własnej religii¹⁹, w tym poprzez sprawowanie kultu, nauczanie, praktykowanie i podejmowanie czynności rytualnych²⁰. Art. 9 ust. 1 Konwencji chroni także możliwość głoszenia i nawracania na własną religię²¹. Ponadto nakłada on na państwo obowiązek poszanowania oraz zagwarantowania autonomicznej egzystencji wspólnot religijnych²². Jednocześnie art. 9 Konwencji zapewnia wolność powstrzymania się od manifestowania oraz praktykowania religii²³.

W świetle orzecznictwa ETPC z art. 9 Konwencji wynika ciążąca na państwie obowiązek zapewnienia odpowiednich warunków, dzięki którym wyznawcy wszystkich religii i osoby nieutożsamiające się z żadną religią są w stanie pokojowo współistnieć²⁴. Władze krajowe muszą dążyć do zagwarantowania możliwości harmonijnego współistnienia osobom i grupom, cechującym się różną tożsamością i przywiązaniem do odmiennych wyznań²⁵. By zagwarantować prawo do manifestowania własnych przekonań religijnych, państwo ma obowiązek zapewnić ochronę sądową zarówno wspólnotom religijnym, jak i ich członkom oraz mieniu²⁶. W związku z tym może ono uznać za konieczne zastosowanie środków mających na celu represjonowanie niektórych form postępowania, w tym przekazywania informacji i idei uznanych za niezgodne z poszanowaniem wolności myśli, sumienia i religii innych osób²⁷. W literaturze przedmiotu trafnie wskazuje się zatem, że art. 9 Konwencji stanowi podstawę do ochrony przed bluźnierstwem, które najczęściej dotyczy przedmiotu czci religijnej²⁸. Doktryna podkreśla również, że omawiane postanowienie Konwencji „chroni akty kultu i nabożeństwa, które są sposobami praktykowania religii lub przekonań w ogólnie uznanej formie”²⁹, a zatem dopuszczalne są „instrumenty prawne mające zagwarantować, aby osoby postronne nie przeszkadzały w modlitwie i innych praktykach religijnych”³⁰.

Dodać należy, że art. 9 ust. 2 Konwencji zawiera klauzulę limityczną, pozwalającą na ograniczenie wolności uzewnętrzniania wyznania lub przekonań. Oznacza to, że ograniczeniu nie może podlegać sama wolność religii, a możliwość ingerencji państwa zawężona jest wyłącznie do sfery zewnętrznego jej manifestowania (do sfery *forum externum*)³¹. Jak wskazał ETPC w sprawie *Kokkinakis przeciwko Grecji*, konieczność narzucania ograniczeń w sferze swobodnego manifestowania przekonań religijnych powinna zasadniczo dotyczyć sytuacji, w których społeczeństwo ma charakter wielowyznaniowy i konieczne jest zapewnienie, by wierzenia religijne wszystkich osób były zagwarantowane³².

18 M.A. Nowicki, dz. cyt., s. 723.

19 Wyrok ETPC z 31 lipca 2009 r. w sprawie *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*, skarga nr 40825/98 (dalej: *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*), § 61; *Kokkinakis przeciwko Grecji*, § 31.

20 Wyrok ETPC z 1 lipca 2014 r. w sprawie *S.A.S. przeciwko Francji*, skarga nr 43835/11, § 125; wyrok ETPC z 27 czerwca 2000 r. w sprawie *Cha'are Shalom Ve Tzedek przeciwko Francji*, skarga nr 27417/95, § 73; wyrok ETPC z 26 kwietnia 2016 r. w sprawie *Izzettin Doğan i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 62649/10, § 104.

21 *Kokkinakis przeciwko Grecji*, § 31.

22 Wyrok ETPC z 9 lipca 2013 r. w sprawie *Sindicalut „Pastoral cel Bun” przeciwko Rumunii*, skarga nr 2330/09, § 136 oraz 165; *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*, § 79.

23 Wyrok ETPC z 21 lutego 2008 r. w sprawie *Alexandridis przeciwko Grecji*, skarga 19516/06, § 31-32; wyrok ETPC z 18 lutego 1999 r. w sprawie *Buscarini i inni przeciwko San Marino*, skarga nr 24645/94, § 34.

24 Wyrok ETPC z 25 października 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, skarga nr 38450/12 (dalej: *E.S. przeciwko Austrii*), § 44.

25 M.A. Nowicki, dz. cyt., s. 724.

26 Tamże, s. 734.

27 *E.S. przeciwko Austrii*, § 45. Zob. także: wyrok ETPC z 20 września 1994 r. w sprawie *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, skarga nr 13470/87 (dalej: *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*), § 47; wyrok ETPC z 2 maja 2006 r. w sprawie *Aydin Tatlav przeciwko Turcji*, skarga nr 50692/99, § 25.

28 M. Skwarzyński, *Bluźnierstwo w świetle ochrony praw człowieka*, [w:] *Odpowiedzialność karna artysty za obrazę uczuć religijnych*, red. F. Ciepły, Warszawa 2014, s. 118.

29 M.A. Nowicki, dz. cyt., s. 727.

30 Tamże, s. 734.

31 Zob. M. Skwarzyński, dz. cyt., s. 119; *Kokkinakis przeciwko Grecji*, § 33.

32 *Kokkinakis przeciwko Grecji*, § 33.

33 W art. 10 ust. 2 dopuszczalne jest ograniczenie wolności wyrażania opinii ze względu na konieczność zapewnienia „bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej”. Wolność zrzeszania się i zgromadzeń może być ograniczana „z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń korzystania z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej” (art. 11 ust. 2).

34 M. Skwarzyński, dz. cyt. s. 121. Zob. także: H. Banaś, *Między sacrum i profanum: relacje wolności religijnej i wolności sztuki w orzecznictwie ETPC*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 5 (2015), s. 69 i n.; K. Król, *Granice wolności artystycznej – zarys problematyki*, „Santander Art and Culture Law Review” 4/1 (2018), s. 171 i n.

35 Zob. *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, § 42-50; wyrok ETPC z 25 listopada 1996 r. w sprawie *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga 17419/90 (dalej: *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*), § 36 i n.

36 K. Król, dz. cyt. s. 175.

37 *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, § 56; *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 65; *E.S. przeciwko Austrii*, § 58.

Ograniczenia takie muszą być zapisane w ustawie oraz są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. W zestawieniu z innymi klauzulami limitacyjnymi przewidzianymi w Konwencji (zob. art. 8 ust. 2, art. 10 ust. 2 oraz art. 11 ust. 2), ta, o której mowa w art. 9 ust. 2 tego aktu normatywnego, jest zatem bardziej restrykcyjna zarówno ze względu na przewidziany w niej dopuszczalny zakres przedmiotowy ograniczenia (może dotyczyć jedynie uzewnętrzniania przekonań religijnych), jak i stosunkowo wąski katalog okoliczności uzasadniających to ograniczenie³³.

2.2. WOLNOŚĆ WYZNANIA A ART. 10 KONWENCJI (WOLNOŚĆ WYRAŻANIA OPINII)

W praktyce wolność religii najczęściej koliduje z wolnością uzewnętrzniania opinii, określanej też niekiedy jako wolność słowa i ekspresji³⁴. Istnieje zatem konieczność ustalenia, która z przedmiotowych wolności powinna cieszyć się pierwszeństwem. Zagadnienie to było przedmiotem rozstrzygnięć ETPC, który w kluczowych dla podejmowanej tematyki sprawach *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii* oraz *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii* dokonał oceny regulacji krajowych chroniących przekonania religijne nie tylko przez pryzmat art. 9 Konwencji, ale również przez pryzmat klauzuli limitacyjnej zawartej w art. 10 ust. 2³⁵. Rozstrzygnięcia ETPC wynikały z konieczności ustalenia, czy ingerencja w wolność opinii jest uzasadniona prawem, czy istnieje legitymowany cel ingerencji w wolność opinii oraz czy ograniczenie jest niezbędne w demokratycznym społeczeństwie³⁶. Pierwsze z przedmiotowych kryteriów oznacza, że regulacje limitujące wolność wyrażania opinii muszą mieć rangę przynajmniej ustawową lub równorzędną. Legitymowany cel to m.in. konieczność ochrony praw innych osób, w tym również praw chronionych na gruncie art. 9 Konwencji. Trzecia przesłanka jest natomiast ściśle powiązana z koncepcją tzw. marginesu oceny – tj. swobody państwa w ustalaniu tego, co jest „niezbędne w demokratycznym społeczeństwie”. Zarówno w obydwu wskazanych powyżej sprawach, jak i w wydanym w 2018 r. rozstrzygnięciu w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, ETPC uznał, że ingerencja w wolność wyrażania opinii, podejmowana na skutek stosowania przepisów krajowych mających przeciwdziałać bluźnierstwu, nie stanowiła naruszenia art. 10 Konwencji³⁷.

Co istotne, zarówno w przywołanych, jak i innych jeszcze sprawach, ETPC wyraźnie stwierdził, że w sytuacji, gdy brak jest jednolitego europejskiego standardu ochrony przekonań religijnych,

władze krajowe dysponują szerokim marginesem oceny, jakie środki prawne należy uznać za niezbędne w demokratycznym społeczeństwie³⁸. Jak wskazuje L. Garlicki, koncepcja marginesu oceny pozwala uwzględnić specyfikę danego społeczeństwa oraz kontekstu kulturowego, w jakim określone rozwiązanie prawne funkcjonuje³⁹. Innymi słowy, margines oceny służy do określenia zakresu swobody państwa w implementowaniu wolnościowych rozwiązań przyjętych w Konwencji. W sprawach dotyczących sfery ochrony religii i moralności margines ten pozostaje szczególnie szeroki.

Warto również dodać, że szeroki margines oceny nie oznacza wcale, że władze krajowe mogą arbitralnie zrezygnować z ochrony przekonań religijnych. Jak bowiem wyraźnie stwierdził ETPC, rozstrzygając przywoływaną już sprawę *E.S. przeciwko Austrii*, poza tym, że państwo dysponuje szerokim marginesem oceny, czy dane rozwiązanie jest niezbędne w demokratycznym społeczeństwie, to ciąży na nim również pozytywny obowiązek zapewnienia pokojowego współistnienia grup wyznawców różnych religii oraz osób, które nie utożsamiają się z żadną religią⁴⁰.

Podobne stanowisko prezentowane było wcześniej przez Europejską Komisję Praw Człowieka w sprawie *Dubowska i Skup przeciwko Polsce*⁴¹. Dotyczyła ona opublikowania przez jeden z tygodników okładki z Czarną Madonną i Dzieciątkiem w maskach przeciwigazowych. Komisja stwierdziła wówczas niedopuszczalność wniesienia skargi z uwagi na fakt, że skarżący nie zostali pozbawieni ochrony prawnej (prokuratura wszczęła postępowanie w sprawie obrazy uczuć religijnych, ale zostało ono umorzone), ale zarazem stwierdziła, że z art. 9 Konwencji wynikają pozytywne obowiązki władz krajowych, związane z zabezpieczeniem poszanowania dla wolności religii, nawet w sferze relacji między jednostkami. Władze krajowe „w pewnych okolicznościach mogą kreować środki prawne zapewniające, że cześć religijna oddawana przez jednostkę nie będzie zakłócana aktywnością innych osób”⁴².

3. ROZWIĄZANIA PRZYJĘTE W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH

3.1. WŁOCHY

Włoskie prawo karne chroni przekonania religijne na podstawie wielu przepisów kodeksu karnego z 1930 r.⁴³ Przede wszystkim wskazać tu należy art. 403 (obraza wyznania religijnego poprzez znieważenie wyznawców) oraz art. 404 (obraza wyznania religijnego poprzez

38 *E.S. przeciwko Austrii*, § 44; *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, § 50 oraz 55; *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 58; zob. także wyrok ETPC z 10 lipca 2003 r. w sprawie *Murphy przeciwko Irlandii*, skarga 44179/98, § 67.

39 L. Garlicki, komentarz do art. 10, [w:] *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1-18*, red. L. Garlicki, P. Hofmański, A. Wróbel, Warszawa 2010 s. 552. Zob. także A. Wiśniewski, *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2008.

40 *E.S. przeciwko Austrii*, § 44.

41 Decyzja Europejskiej Komisji Praw Człowieka z 18 kwietnia 1997 r. w sprawie *Dubowska i Skup przeciwko Polsce*, skarga nr 34055.

42 Tamże, § 2.

43 *Gazzetta Ufficiale* nr 251, 26 października 1930.

znieważenie lub zniszczenie rzeczy), jak również art. 724 (błźnierstwo) wskazanego aktu prawnego.

3.1.1. OBRAZA WYZNANIA RELIGIJNEGO POPRZEZ ZNIEWAŻENIE WYZNAWCÓW

Zgodnie z art. 403 włoskiego kodeksu karnego (dalej wł.k.k.) wedle jego aktualnego brzmienia:

- » 1. Kto publicznie obraża wyznanie religijne, poprzez znieważenie jego wyznawców, podlega karze grzywny od 1000 do 5000 euro.
- » 2. Karę grzywny od 2000 do 6000 euro stosuje się do tego, kto obraża wyznanie religijne poprzez znieważenie osoby sprawującej kult⁴⁴.

44 W orygu.: 1. *Chiunque pubblicamente offende una confessione religiosa, mediante vilipendio di chi la professa, è punito con la multa da euro 1.000 a euro 5.000.* 2. *Si applica la multa da euro 2.000 a euro 6.000 a chi offende una confessione religiosa, mediante vilipendio di un ministro del culto.*

45 Zob. art. 7 ustawy nr 85 z 24 lutego 2006 r. (*Gazzetta Ufficiale* nr 60, 13 marca 2006; dalej: ustawa nr 85).

46 Również po tym, jak religia katolicka przestała być religią państwową – zob. wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 12261 z 4 grudnia 1987 r.

47 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 168 z 18 kwietnia 2005 r., *Considerato in diritto*, pkt 4.

48 F. Basile, komentarz do art. 403, [w:] *Codice penale commentato*, red. G. Marinucci, E. Dolcini, Milano 2011, pkt II.14.

49 Tamże, pkt II.23.

50 Głosy takie pojawiają również w literaturze włoskiej, na co wskazuje sam F. Basile – tamże, pkt II.18.

Brzmienie cytowanego przepisu zostało ustalone w 2006 r.⁴⁵ Pierwotnie przepis odnosił się jedynie do obrazy religii katolickiej, uznawanej za państwową⁴⁶, co musiało ulec zmianie po wyroku włoskiego Sądu Konstytucyjnego (*Corte Costituzionale*), który stwierdził, że ochrona prawna przewidziana w art. 403 kodeksu karnego należy się wszystkim religiom⁴⁷.

Brzmienie przepisu budzi jednak pewne wątpliwość we włoskiej nauce prawa, bowiem nie precyzuje on literalnie, że chodzi o religie uznawane przez państwo (cieszące się oficjalnym statusem prawnym)⁴⁸. F. Basile stanął na nieprzekonującym stanowisku, że ochrona prawna przewidziana w art. 403 wł.k.k. rozciąga się na wszystkie wyznania religijne, poza tymi, które w żaden sposób nie uzewnętrzniają swoich przekonań (np. ruchy *New Age*), są grupami kierującymi się względami filozoficznymi lub wspólnotami społecznymi cechującymi się religijnością „negatywną” (*comunità sociali accomunate da una religiosità „negativa”* – chodzi o ateistów, agnostyków, *etc.*) oraz podążaniem za indywidualnymi koncepcjami religijnymi⁴⁹. Krąg podmiotów chronionych wedle tego poglądu jest zdecydowanie zbyt szeroki, mogąc w konsekwencji prowadzić do objęcia ochroną różnych niebezpiecznych sekt. Wydaje się, że art. 403 wł.k.k. powinien obejmować jedynie wyznania, które uzyskały aprobatę władz publicznych w formie zatwierdzonego ustawowo porozumienia z państwem włoskim (status taki posiadają przykładowo: Kościół rzymskokatolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Zbory Boże we Włoszech, Unia Włoskich Wspólnot Żydowskich, Kościół ewangelicko-luterański, Włoska Unia Hinduska, Włoska Unia Buddystów)⁵⁰.

Wśród przedstawicieli włoskiej doktryny prawa karnego brak jest zgody odnośnie do tego, co jest indywidualnym przedmiotem ochrony, gdy mowa o przestępstwie obrazy wyznania poprzez znieważenie

osoby. Wskazują oni zatem na zbiorowe uczucia religijne (*sentimento religioso collettivo*), indywidualne uczucia religijne (*sentimento religioso individuale*), wolność religijną (*libertà di religione*)⁵¹. W świetle orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego przepis ten chroni zarówno indywidualne, jak i grupowe uczucia religijne⁵².

Znamiona strony przedmiotowej przestępstwa polegają na publicznym znieważeniu (*vilipendio*) wyznawców określonej religii, co prowadzi do obrazy samego wyznania. Czynność sprawcza przestępstwa może polegać na wypowiedzeniu lub spisaniu określonych słów, wykonaniu obraźliwych rysunków, gestów⁵³. Działania te nie muszą być adresowane bezpośrednio do osób, o których sprawca wie, że są danego wyznania⁵⁴, niemniej jednak, aby doszło do wypełnienia znamion czynu określonego w art. 403 ust. 1 wł.k.k., powinno dojść do obrazy publicznej, przykładowo za pośrednictwem środków masowego przekazu, w Internecie czy miejscu publicznym⁵⁵.

W art. 403 ust. 2 wł.k.k. określony jest typ kwalifikowany przestępstwa obrazy wyznania religijnego, polegającego na znieważeniu osoby sprawującej kult (*ministro del culto*). Wyrażenie to w nauce włoskiej budzi wątpliwości – z całą pewnością chodzi o osoby, które sprawują czynności kultowe w ramach funkcji powierzonych im instytucjonalnie (jak przykładowo ksiądz w Kościele katolickim)⁵⁶. Przyjęcie założenia prawnej ochrony kultów w przypadku oficjalnie uznanych religii ułatwiłoby rozstrzygnięcie tego zagadnienia.

We włoskiej literaturze przedmiotu brak jest zgody co do tego, czy przestępstwo to ma charakter skutkowy (materialny), czy też bezskutkowy (formalny)⁵⁷. Niemniej jednak fakt, że działanie sprawcy wyraża pogardę dla danego wyznania (znieważa je), zawsze determinuje okoliczność, że jest ono obraźliwe. Wydaje się zatem, że prawodawca nie dążył do określenia jego skutku, a do sprecyzowania przedmiotu ochrony. W tej sytuacji czyn należy kwalifikować jako przestępstwo formalne (bezsuktkowe).

Podobnie różne są stanowiska odnośnie do charakteru zamiaru (*dolo*) sprawcy w analizowanym czynie, niemniej przyjmuje się, że może być on popełniony jedynie umyślnie⁵⁸.

Przestępstwo określone w art. 403 wł.k.k. stanowi czyn ścigany z urzędu⁵⁹.

3.1.2. OBRAZA WYZNANIA RELIGIJNEGO POPRZEZ ZNIEWAŻENIE LUB ZNISZCZENIE RZECZY

Zgodnie z art. 404 wł.k.k.:

- » 1. Kto w miejscu sprawowania kultu lub w miejscu publicznym bądź otwartym dla publiczności obraża wyznanie religijne, znieważając obelżywymi słowy rzeczy stanowiące przedmiot

51 Tamże, pkt III.26.

52 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 188 z 27 czerwca 1975 r., *Considerato in diritto*, pkt 4.

53 F. Basile, komentarz do art. 403..., pkt IV.32. Zob. także V. Pacillo, *I delitti contro le confessioni religiose dopo la legge 24 febbraio 2006, n. 85: problemi e prospettive di comparazione*, Milano 2007, s. 64 i n.

54 Wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 10535 z 10 marca 2009 r.

55 F. Basile, komentarz do art. 403..., pkt IV.37.

56 Tamże, pkt V.39-44.

57 Tamże, pkt IV.31.

58 Tamże, pkt VI.45.

59 Tamże, pkt III.28.

60 W orygu.: 1. *Chiunque, in luogo destinato al culto, o in luogo pubblico o aperto al pubblico, offendendo una confessione religiosa, vilipende con espressioni ingiuriose cose che formino oggetto di culto, o siano consacrate al culto, o siano destinate necessariamente all'esercizio del culto, ovvero commette il fatto in occasione di funzioni religiose, compiute in luogo privato da un ministro del culto, è punito con la multa da euro 1.000 a euro 5.000.* 2. *Chiunque pubblicamente e intenzionalmente distrugge, disperde, deteriora, rende inservibili o imbratta cose che formino oggetto di culto o siano consacrate al culto o siano destinate necessariamente all'esercizio del culto è punito con la reclusione fino a due anni.*

61 Zob. art. 8 ustawy nr 85.

62 F. Basile, komentarz do art. 403..., pkt II.4.

63 Tamże, pkt II.5.

64 Tamże, pkt III.7.

65 Zob. C. Lussana, wypowiedź deputowanej podczas prac nad projektem: *Atti Parlamentari. Camera dei Deputati, XIV Legislatura – Discussioni – Seduta, 27 lipca 2005, nr 645, dyskusja nad drukiem 5490, s. 32* – dokument dostępny pod adresem internetowym: http://documenti.camera.it/_dati/leg14/lavori/stenografici/sed645/sintero.pdf (dostęp: 30 sierpnia 2021 r.).

66 F. Basile, komentarz do art. 403..., pkt III.11.

67 Tamże, pkt III.15.

kultu religijnego, poświęcone kultowi religijnemu, niezbędne dla sprawowania kultu lub popełnia ten czyn podczas nabożeństwa wykonywanego w miejscu prywatnym przez osobę sprawującą kult, podlega karze grzywny od 1000 do 5000 euro.

» 2. *Kto publicznie i celowo niszczy, uszkadza, pogarsza, czyni bezużyteczną lub zanieczyszcza rzecz stanowiącą przedmiot kultu, poświęconą kultowi lub niezbędną do sprawowania kultu, podlega karze pozbawienia wolności do lat dwóch⁶⁰.*

Treść cytowanego przepisu – podobnie jak art. 403 wł.k.k. – została znowelizowana w 2006 r.⁶¹ Przedmiot ochrony przestępstwa określonego w art. 404 ust. 1 wł.k.k. stanowią uczucia religijne osób wierzących⁶². Odnośnie do ust. 2 we włoskiej literaturze wskazuje się, że przepis ten nie chroni przedmiotów jakiegokolwiek kultu, ale kultu religijnego (a nie przykładowo „kultu piękna” – *culto della Bellezza*, „kultu rozumu” – *culto della Ragione*, itp.), a tym samym dobrem chronionym pozostają uczucia religijne, co czyni z kolei indyferentną wartość materialną rzeczy dotkniętej czynnością sprawczą (jak choćby w sytuacji profanacji hostii)⁶³.

Znamiona strony przedmiotowej obydwu inkryminowanych w art. 404 Kodeksu karnego czynów różnią się. W pierwszym z nich czynność sprawcza polega na werbalnym znieważeniu przedmiotów kultu lub innych wymienionych w przepisie przedmiotów poprzez użycie wskazanych obelżywych sformułowań, w drugim natomiast chodzi o różne formy uszkodzenia tych rzeczy⁶⁴. Rozróżnienie między słownym oraz fizycznym znieważeniem przedmiotów związanych ze sprawowaniem kultu lub będących obiektem kultu nie było znane włoskiemu systemowi prawa karnego przed nowelizacją tamtejszego kodeksu karnego z 2006 r.⁶⁵ Zauważyć też należy, że użyte przez prawodawcę sformułowanie „znieważając obelżywymi słowy” (*vilipende con espressioni ingiuriose*) doktryna włoska interpretuje w sposób szeroki – czynność sprawcza nie ogranicza się jedynie do formy ustnej, lecz może polegać także na tworzeniu znieważających treści w formie pisemnej, rysunkowej, a także na obraźliwych gestach, dźwiękach i innych podobnych zachowaniach, wywołujących oburzenie⁶⁶. W przypadku przestępstwa znieważenia rzeczy związanych z kultem, *modus operandi* sprawcy ogranicza się do pięciu rodzajów czynności: zniszczenia, uszkadzania, pogarszania stanu, czynienia bezużyteczną lub zanieczyszczania rzeczy. W nauce zwraca się uwagę, że wyliczenie to nie zawiera „zniekształcania” (*deturpamento*) rzeczy, co wskazuje, że o ile miałyby ono obraźliwy charakter, winno podpadać pod czyn inkryminowany w art. 404 ust. 1 wł.k.k.⁶⁷.

Do czynu penalizowanego w art. 404 ust. 1 wł.k.k. musi dojść w miejscu publicznym, zaś czyn określony w art. 404 ust. 2 musi

nastąpić publicznie (por. uwagi do art. 403 – pkt 3.1.1. niniejszej analizy). Miejsce publiczne (*luogo pubblico*), miejsce otwarte dla publiczności (*luogo aperto al pubblico*) oraz miejsce prywatne (*luogo privato*), w którym sprawowane jest nabożeństwo przez osobę sprawującą kult (*ministro del culto*), oznacza przykładowo kościoły, kaplice (w tym również domowe), cmentarze, synagogi, zbory, itd.⁶⁸ Może być to również miejsce, w którym kult sprawuje się jedynie okazjonalnie (przykładowo podczas procesji, mszy św. polowej)⁶⁹.

Przez rzeczy będące przedmiotem kultu (*cose che formino oggetto di culto*) rozumieć należy rzeczy uosabiające Boga lub bóstwo, a także inne, jak choćby relikwie⁷⁰. Rzeczy poświęcone kultowi (*cose consacrate al culto*) to rzeczy konsekrowane przez biskupa lub pobłogosławione przez kapłana, np. kościoły, ołtarze, tabernakula, kielichy⁷¹. Rzeczy niezbędne do sprawowania kultu (*cose destinate necessariamente all'esercizio del culto*) to przedmioty, które nie zostały ani konsekrowane, ani poświęcone, ale mimo to są niezbędne podczas wykonywania czynności kultowych, takie jak księgi oraz elementy stroju (np. jarmułka, ornat, komża)⁷². Nadmienić należy, że niekiedy znieważenie przedmiotu związanego z religią (niezależnie od tego, czy doszło do znieważenia fizycznego czy werbalnego) będzie wypełniało znamiona czynu stypizowanego w art. 403 w.l.k.k., ponieważ znieważenie rzeczy służy wyłącznie jako środek do znieważenia wyznawców (przykładowo znieważenie krzyża, lecz nie w kościele, a w szkole lub teatrze)⁷³.

Znamiona strony podmiotowej przestępstwa obejmują w przypadku pierwszego z omówionych czynów (znieważenie słowne rzeczy) zamiar bezpośredni i ewentualny. W przypadku drugiego czynu (zniszczenie przedmiotu związanego z kultem religijnym) ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że przestępstwa tego można dopuścić się jedynie w zamiarze bezpośrednim (*dolo intenzionale*)⁷⁴.

3.1.3. BLUŹNIERSTWO

W prawie włoskim **bluźnierstwo** stanowiło do 1999 r. przestępstwo inkryminowane w art. 724 Kodeksu karnego z 1930 r. Wskazany przepis stanowił:

1. Kto publicznie bluźni, posługując się inwektywami lub słowami obraźliwymi skierowanymi przeciwko Bogu, symbolom lub osobom czczonym w religii państwowej, podlega karze grzywny w wysokości od 100 000 do 600 000 lirów.
2. Ta sama kara dotyczy tych, którzy publicznie manifestują obraźliwe zachowanie względem zmarłych⁷⁵.

68 Tamże, pkt V.24.

69 Tamże.

70 Tamże, pkt IV.20.

71 Tamże.

72 Tamże.

73 Tamże, pkt IV.23.

74 Tamże, pkt VI.26-27.

75 W oryg.: 1. *Chiunque pubblicamente bestemmia, con invettive o parole oltraggiose, contro la Divinità o i Simboli o le Persone venerati nella religione dello Stato, è punito con l'ammenda da lire ventimila a seicentomila.* 2. *Alla stessa pena soggiace chi compie qualsiasi pubblica manifestazione oltraggiosa verso i defunti.*

Włoski Sąd Konstytucyjny w wyroku z 18 października 1995 r. orzekł, że wskazany przepis, w zakresie w jakim ogranicza ochronę prawnokarną do „symboli i osób czczonych w religii państwowej” jest niezgodny z konstytucją Republiki Włoskiej⁷⁶. Jak tłumaczył Sąd Konstytucyjny, pierwotne brzmienie art. 724 wł.k.k. było zde-terminowane treścią konkordatu zawartego ze Stolicą Apostolską w 1929 r., którego postanowienie o religii katolickiej jako religii państwowej Włoch zostało zniesione na mocy porozumienia z 1984 r.⁷⁷ W zmienionych okolicznościach dotychczasowe brzmienie art. 724 straciło rację bytu. Co więcej, w doktrynie włoskiej pojawiały się głosy, że wskazany przepis *de facto* nie niesie za sobą żadnej treści normatywnej, bowiem niemożliwe jest dokonanie czynności sprawczej z uwagi na brak objętych ochroną przedmiotów kultu religii państwowej, której z prawnego punktu widzenia już po prostu nie było⁷⁸. W istocie zatem Sąd Konstytucyjny dokonał zabiegu mającego na celu przywrócenie spójności systemowej prawa włoskiego i pozwolił na dalsze funkcjonowanie przepisu w praktyce. Konsekwencją wyroku Sądu Konstytucyjnego było objęcie ochroną przed bluźnierstwem wszystkich religii⁷⁹.

Dodać należy, że wyrok Sądu Konstytucyjnego z 1995 r. stanowił logiczną konsekwencję wcześniejszych wypowiedzi orzeczniczych tego organu, który już w wyroku z 1973 r. wskazywał, że prawna ochrona przed bluźnierstwem nie tylko nie stoi w sprzeczności z włoską ustawą zasadniczą, ale wręcz przeciwnie – realizuje jej postanowienia w zakresie dotyczącym wolności religii, a jednocześnie powinna być rozciągnięta na wszystkie uznawane przez państwo religie⁸⁰. Zagadnienie to podniósł Sąd Konstytucyjny również w wyroku z 1988 r.⁸¹

Kolejna istotna zmiana dotyczyła sankcji przewidzianej w art. 724 wł.k.k. W 1999 r. zamieniono charakter czynu z przestępstwa na wykroczenie administracyjne, zastępując karę grzywny w wysokości od 100 000 do 600 000 lirów na sankcję administracyjną w wysokości od 51 do 309 euro⁸². Artykuł 724 wł.k.k. aktualnie stanowi:

» *Kto publicznie bluźni, posługując się inwektywami lub słowami obraźliwymi, przeciwko Bogu, symbolom lub osobom czczonym w religii państwowej, podlega sankcji administracyjnej w wysokości od 51 do 309 euro.*

» *Ta sama sankcja dotyczy tych, którzy publicznie manifestują obraźliwe zachowanie względem zmarłych⁸³.*

We włoskiej literaturze karnistycznej indywidualny przedmiot ochrony identyfikowany jest jako zbiorowe uczucia religijne (*sentimento religioso collettivo*) lub dobre obyczaje w przestrzeni

76 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 440 z 18 października 1995 r. Zob. realcję z przebiegu debaty konstytucyjnej wokół art. 724 wł.k.k.: G. Fattori, *La secolarizzazione dei reati contro in sacro in Italia*, [w:] *Blasfemia, diritti e libertà: una discussione dopo le stragi di Parigi*, red. A. Melloni, F. Cadeddu, F. Meloni, Bologna 2015, s. 233 i.n.

77 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 440 z 18 października 1995 r., *Ritenuto in fatto*, pkt 1.

78 Tamże, *Considerato in diritto*, pkt 2.1.

79 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt III.9.

80 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 14 z 14 lutego 1973 r., *Considerato in diritto*, pkt 3.

81 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 925 z 8 lipca 1988 r., *Considerato in diritto*, pkt 10.

82 Zob. art. 57 dekretu legislacyjnego nr 507 z 30 grudnia 1999 r.

83 W ory.: 1. *Chiunque pubblicamente bestemmia, con invettive o parole oltraggiose, contro la Divinità o i Simboli o le Persone venerati nella religione dello Stato, è punito con la sanzione amministrativa pecuniaria da euro 51 a euro 309.* 2. *La stessa sanzione si applica a chi compie qualsiasi pubblica manifestazione oltraggiosa verso i defunti.*

publicznej (*costumatezza sociale*)⁸⁴. Od czasu wydania rozstrzygnięcia Sądu Konstytucyjnego z 1995 r. przyjmuje się, że ochronie podlegają również indywidualne uczucia religijne (*sentimento religioso individuale*)⁸⁵. Niekiedy autorzy określają je po prostu jako uczucia religijne, nie wchodząc w zagadnienie ich indywidualnego lub zbiorowego charakteru⁸⁶.

Czynność sprawcza następuje poprzez wypowiedzenie lub spisanie słów o charakterze wulgarnym, obraźliwym lub uwłaczającym, co może być połączone z innym czynem⁸⁷. W literaturze i orzecznictwie podkreśla się, że słowa te powinny być precyzyjnie opisane w akcie oskarżenia oraz później w wyroku⁸⁸. W doktrynie włoskiej dominuje pogląd, że spod wykroczenia bluźnierstwa wyjęte są bluźniercze akty nie ujęte w formę werbalną (plastyczne, wizualne), które mogą być kwalifikowane jako przestępstwo określone w art. 403 lub 404 w.l.k.k.⁸⁹. Jeżeli jednak dzieło plastyczne (przykładowo plakat) zawiera w swojej treści słowa obraźliwe – nawet stanowiące cytat – to wówczas dopuszczalna jest odpowiedzialność karna autora przewidziana w art. 724 w.l.k.k.⁹⁰.

Słowa bluźniercze powinny paść publicznie lub być publicznie rozpropagowane⁹¹. Zgodnie z orzecznictwem włoskiego Sądu Kasacyjnego oznacza to, że czynność sprawcza powinna zostać popełniona w miejscu publicznie dostępnym, a jednocześnie w obecności przynajmniej jednej osoby, *notabene* mogącej być funkcjonariuszem sił porządkowych⁹². Bluźniercze sformułowania muszą odnosić się do Boga lub bóstwa ujętego osobowo bądź symbolicznie⁹³.

Odnosnie do znamion strony podmiotowej wykroczenia jakim jest bluźnierstwo, we włoskiej doktrynie prawa karnego wskazuje się, że dochodzi do niego nie tylko wówczas, gdy ktoś chce celowo dokonać obrazy bóstwa; wystarczające jest bowiem, by dopuścił się czynu z powodu braku dobrego wychowania, ignorancji, niegrzeczności czy pod wpływem alkoholu⁹⁴. Tym samym wystarczające jest niedbalstwo (*colpa*) sprawcy i nie ma konieczności wykazywania żadnej z form jego zamiaru (*dolo*)⁹⁵.

Prawo włoskie zapewnia dość wysoki standard ochrony przekonań i praktyk religijnych. Ewolucja historyczna kwalifikacji omówionych czynów wskazuje, że relewantne przepisy prawne musiały zostać zmodyfikowane w sposób umożliwiający realizację zasady wolności religijnej oraz zaspokojenie potrzeb społeczeństwa wielowyznaniowego. Co istotne, nie pociągnęło to za sobą wyjęcia uczuć religijnych spod ochrony prawnej.

3.2. HISZPANIA

W hiszpańskim kodeksie karnym (dalej: hiszp.k.k.) z 1995 r.⁹⁶ obraza uczuć religijnych penalizowana jest w art. 525 ust. 1

84 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt I.2; wyrok połączonych Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 7979 z 15 lipca 1992 r.

85 Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 440 z 18 października 1995 r., *Considerato in diritto*, pkt 3.3. Zob. także F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt I.3.

86 Zob.: G. Fattori, dz. cyt., s. 230-231.

87 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt II.5; wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 1962 z 26 lutego 1986 r.

88 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt II.5.

89 Tamże (wraz z dalszą, zawartą tam literaturą przedmiotu).

90 Wyrok VI Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 11049 z 27 października 1980 r.

91 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt II.7.

92 Wyrok VI Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 3076 z 4 kwietnia 1985 r.; wyrok połączonych Sekcji ...

93 F. Basile, komentarz do art. 724..., pkt III.8.

94 Tamże, pkt IV.11.

95 Tamże.

96 Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, BOE núm. 281, de 24 de noviembre de 1995.

[poniżej jest ust. 1 i ust. 2 – jeśli to całość, co wystarczy „art. 525”], który stanowi:

» 1. Karę grzywny w wysokości ośmio–dwunastokrotności miesięcznego wynagrodzenia ponosić będzie ten, kto dla obrażenia uczuć członków wyznania religijnego publicznie, ustnie lub pisemnie, lub za pomocą jakiegokolwiek rodzaju dokumentu szydzi z ich dogmatów, wierzeń, rytuałów lub ceremonii, jak również złośliwie i publicznie przeszkadza tym, którzy wyznają lub praktykują [swoją religię].

» 2. Tę samą karę poniesie ten, kto publicznie szydzi słowem wypowiedzianym lub zapisanym z osób niepraktykujących żadnej religii lub w ogóle niewierzących⁹⁷.

97 W oryg.: 1. *Incurrirán en la pena de multa de ocho a doce meses los que, para ofender los sentimientos de los miembros de una confesión religiosa, hagan públicamente, de palabra, por escrito o mediante cualquier tipo de documento, escarnio de sus dogmas, creencias, ritos o ceremonias, o vejen, también públicamente, a quienes los profesan o practican.* 2. *En las mismas penas incurrirán los que hagan públicamente escarnio, de palabra o por escrito, de quienes no profesan religión o creencia alguna.*

98 A. Liñán García, *La protección del factor religioso en el nuevo Código Penal español (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre)*, „Revista Española de Derecho Canónico” 58 (2001), s. 827.

99 P. Colina Oquendo, komentarz do art. 525, [w:] *Código Penal Comentado y con Jurisprudencia*, red. L. Rodríguez Ramos, Madrid 2009, s. 1383.

100 Tamże.

101 A. Liñán García, dz. cyt., s. 827; P. Colina Oquendo, dz. cyt., s. 1383.

102 O. Pérez de la Fuente, *Libertad de expresión y escarnio de los sentimientos religiosos. Enfoques sobre la ponderación en algunos casos judiciales españoles*, „Revista Telemática de Filosofía del Derecho” 18 (2015), s. 133.

103 Tamże; A. Liñán García, dz. cyt., s. 827.

Cytowany przepis wprowadza zatem dwa niezależne przestępstwa: obrazy uczuć religijnych oraz publiczne szyderstwo z osób niepraktykujących i niewierzących. Indywidualny przedmiot ochrony w przypadku przestępstwa z art. 525 ust. 1 to uczucia religijne (*sentimientos religiosos*)⁹⁸, choć ujęcie w jednym artykule uczuć osób wierzących i niewierzących skłania niektórych autorów hiszpańskich do podkreślania ochrony indywidualnego prawa jednostki do posiadania i uzewnętrzniania przekonań religijnych zgodnych z własnym sumieniem⁹⁹. Przepis ten wiąże się zatem bezpośrednio z wolnością religijną gwarantowaną w art. 16 ust. 1 konstytucji Hiszpanii¹⁰⁰, na co wskazuje zarówno sama treść art. 525 ust. 1, jak i tytuł sekcji, w której przepis został umieszczony (*De los delitos contra la libertad de conciencia, los sentimientos religiosos y el respeto a los difuntos* – „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia, uczuciom religijnym i poszanowaniu zmarłych”).

Znamiona strony przedmiotowej czynu obejmują takie zachowania sprawcy jak publiczne szyderzenie z dogmatów, wierzeń, rytuałów lub ceremonii religijnych, i złośliwe przeszkadzanie (w języku hiszpańskim chodzi o *vejar* – słowo oznaczające drażnienie) w wykonywaniu czynności kultowych. W literaturze hiszpańskiej wyjaśnia się, że szyderzenie oznacza kpinę, ośmieszanie lub znieważanie¹⁰¹, które powinny cechować się pewnym uporem¹⁰². Wskazuje się również, że powinny one mieć charakter publiczny, to jest dostrzegalny dla określonej grupy osób, będącymi podmiotami biernymi¹⁰³. Użyte przez prawodawcę sformułowanie „kto, dla obrażenia uczuć członków wyznania religijnego” (*para ofender los sentimientos de los miembros de una confesión religiosa*) jasno wskazuje, że przestępstwo ma formalny charakter – dla bytu przestępstwa nie jest bowiem konieczne, by jakaś konkretna

osoba wierząca rzeczywiście poczuła się urażona¹⁰⁴. Jest to istotna różnica w stosunku do hiszpańskiego przestępstwa zniewagi¹⁰⁵.

Przechodząc do znamion strony podmiotowej czynu, trzeba zauważyć, że w hiszpańskiej literaturze przedmiotu zgodnie wskazuje się, iż dla bytu przestępstwa konieczny jest *animus inuirandi* sprawcy¹⁰⁶. Oznacza to działanie w bezpośrednim zamiarze obrażenia uczuć religijnych członków wspólnoty wyznającej daną religię¹⁰⁷. Nie jest jednak istotne, czy do samej obrazy doszło – tzn. jeżeli sprawca działał w zamiarze bezpośrednim urażenia uczuć religijnych, zaś jego działania były obiektywnie znieważające, to przestępstwo powstaje nawet pomimo „braku pokrzywdzonych”¹⁰⁸.

4. PRZESTĘPSTWO OBRAZY UCZUĆ RELIGIJNYCH W PRAWIE POLSKIM

W polskim prawie karnym uczucia religijne są przedmiotem ochrony przewidzianej w art. 196 pol.k.k. Zgodnie ze wskazanym przepisem: „Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Przepis to stanowi występek¹⁰⁹.

4.1. PRZEDMIOT OCHRONY

Rodzajowym przedmiotem ochrony przy omawianym przestępstwie, jak i przy innych przestępstwach stypizowanych w rozdziale XXIV pol.k.k., jest wolność sumienia i religii¹¹⁰. Jak natomiast wspomniano, indywidualnym przedmiotem ochrony na gruncie przytoczonego przepisu są uczucia religijne¹¹¹. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się, że: „Uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącą wartość konstytucyjną”¹¹². Wskazany przepis nie chroni zatem żadnych innych uczuć, które w sposób pośredni lub bezpośredni nie są związane z wyznawaną religią. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, przekonania religijne, które można uznać za źródło uczuć religijnych, stanowią „jedno z najcenniejszych dóbr człowieka”, stanowiąc „fundament, na którym człowiek buduje wszystkie formy swojej aktywności”¹¹³. Wskazuje się również, że skoro wszystkie istotne dobra prawne stanowią przedmiot przestępstwa określony ustawą, to podobnie być powinno w przypadku uczuć religijnych, będących emanacją przekonań religijnych, a w szerszym kontekście – wolności religii¹¹⁴.

104 Tak – z powołaniem na dalszą literaturę – O. Pérez de la Fuente, dz. cyt., s. 133; D. González Uriel, *La religión y su jurisdicción (Especial consideración de la colisión entre la libertad religiosa y la libertad de expresión)*, „Boletín del Ministerio de Justicia” 2/209/LXXII (2018), s. 12.

105 D. González Uriel, dz. cyt., s. 12-13.

106 A. Liñán García, dz. cyt., s. 827; P. Colina Oquendo, dz. cyt., s. 1383; O. Pérez de la Fuente, dz. cyt., s. 133.

107 A. Liñán García, dz. cyt., s. 827.

108 O. Pérez de la Fuente, dz. cyt., s. 133.

109 E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” 2 (2011), s. 44.

110 M. Budyn-Kulik, *Znieważenie uczuć religijnych – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 19 (2014), s. 101.

111 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142, pkt III.3.1; E. Kruczoń, dz. cyt., s. 38.

112 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142, pkt III.3.1 (z nawiązaniem do orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 7 czerwca 1994 r., sygn. K 17/93).

113 N. Kłaczyńska, *Dyskryminacja religijna a prawna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Wrocław 2005, s. 241.

114 M. Derlatka, *Zasadność kryminalizacji uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” 10 (2015), s. 41.

115 E. Kruczoń, dz. cyt., s. 39. Zob. także B. Tryka, *Zagadnienie uczuć religijnych w kontekście artykułu 196 Kodeksu karnego*, „Analiza i Egzystencja” 40 (2017), s. 69-70.

116 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142, pkt III.4.3.2.

117 S. Hypś, komentarz do art. 196, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2015, s. 976

118 M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 101; W. Janyga, komentarz do art. 196, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1, *Komentarz do artykułów 117–22*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, nb. 5-7.

119 K. Szczucki, *Kryminalizacja na przykładzie przestępstwa obrazy uczuć religijnych*, [w:] *O wolność słowa i religii. Praktyka i teoria*, red. F. Longchamps de Berière, K. Szczucki, Warszawa 2016, s. 66–67.

120 M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 102.

121 G. Jędrejek, T. Szymański, dz. cyt., s. 172.

122 W. Wróbel, komentarz do art. 196, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 1, *Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, WKP 2017, uwaga 5a.; E. Kruczoń, dz. cyt., s. 39-40.

123 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142, pkt III.3.1.

Różnica między przekonaniem religijnym a uczuciem religijnym polega na tym, że przekonanie musi cechować się elementem intelektualnym, podczas gdy sfera uczuć ma charakter *stricte* emocjonalny¹¹⁵. Wystarczy zatem, że znieważany przedmiot kultu religijnego lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych oddziaływa na sferę emocji pokrzywdzonego, pod warunkiem jednak, że emocje te pozostają w związku z wyznawaną religią. Przykładem może być tutaj cześć dla świętych wizerunków, krucyfiksu, ksiąg, itp. Trybunał Konstytucyjny, odwołując się do poglądu W. Wróbla, stwierdził, że „przez obrazę uczuć religijnych należy rozumieć reakcję emocjonalną konkretnej osoby związanej z poniżającym, pogardliwym, obelżywym lub wyszydzającym zachowaniem wobec przedmiotu czci religijnej”¹¹⁶. Koresponduje to z innymi poglądami wyrażanymi w doktrynie. Przykładowo zatem S. Hypś wskazuje, że uczucia religijne, to „pewien stosunek (przede wszystkim emocjonalny) określonej grupy do wyznawanej przez siebie wiary przejawiający się także w prawie do ochrony szacunku wobec wyznawanych przez nią wartości oraz miejsc i przedmiotów otaczanych czcią”¹¹⁷. Nie wyklucza to objęcia ochroną w przypadku, gdy poza elementem emocjonalnym pojawiają się także inne (intencjonalny, wolicjonalny)¹¹⁸. W doktrynie zwrócono również uwagę, iż tak naprawdę „Skutkiem publicznego znieważenia przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych może być wywołanie uczucia obrażenia, a nie obrażenie samych uczuć. Dochodzi tutaj raczej do obrażenia stosunku człowieka do *sacrum*”¹¹⁹. Sama negacja sakralnego charakteru przedmiotu lub miejsca, niezwiązana z jego znieważeniem, nie stanowi natomiast obrazy uczuć religijnych¹²⁰.

Ochrona przewidziana w art. 196 pol.k.k. dotyczy wyznawców wszystkich religii¹²¹. Brak jest podstaw, by zawęzić ją do jakiejś jednej określonej religii lub uzależnić od liczby osób utożsamiających się z daną religią. Działanie takie stałoby w sprzeczności zarówno z literalną treścią przepisu, jak i z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa i równego traktowania przez władze publiczne (zob. art. 32 ust. 1 Konstytucji RP). Ze względów oczywistych przepis ten nie chroni natomiast osób, które nie utożsamiają się z żadną religią¹²². Jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny, rozstrzygając o zgodności art. 196 pol.k.k. z konstytucją, przedmiotem ochrony z art. 196 pol.k.k. są „uczucia religijne osób wierzących”¹²³.

4.2. ZNAMIONA STRONY PRZEDMIOTOWEJ

Znamiona strony przedmiotowej omawianego przestępstwa zamykają się w obrażeniu uczuć religijnych poprzez znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego

wykonywania obrzędów. Jak wskazuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, terminy „obrażać” i „znieważać” na gruncie przedmiotowej regulacji nie mogą być z pewnością uznane za synonimy¹²⁴. Podstawowe znaczenie ma zatem dokonanie obrazy uczuć religijnych, które jednak nastąpić może jedynie poprzez znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca wykonywania obrzędów¹²⁵.

Prima facie sugeruje to materialny (skutkowy) charakter omawianego przestępstwa i taka też opinia przeważa w nauce prawa¹²⁶. Trzeba jednak podkreślić, że w literaturze trafnie formułowane są opinie odmienne. Na formalny charakter przestępstwa z art. 196 pol.k.k. wskazują W. Janyga¹²⁷ oraz Ł. Pohl i S. Czepita¹²⁸. Jak podkreśla pierwszy ze wskazanych autorów, omawiany czyn jest dokonany z chwilą realizacji znamienia sprawczego określonego słowem „znieważając”¹²⁹. Pierwszy fragment przepisu („Kto obraża uczucia religijne innych osób...”) wskazuje natomiast na indywidualny przedmiot ochrony¹³⁰. W. Janyga słusznie stwierdza, że wolność religijna – znajdująca swoją konkretyzację w sferze uczuć religijnych (relacji człowieka do *sacrum*, we wszystkich jej wymiarach: intelektualnych, emocjonalnych i wolitywnych) – powinna być chroniona zawsze i „niezależnie od odczuć pokrzywdzonych”¹³¹ oraz trafnie wskazuje, że bez znaczenia dla bytu analizowanego przestępstwa jest wywołanie jakichkolwiek „zmian materialnych, funkcjonalnych, fizjologicznych, biologicznych, psychicznych, sytuacyjnych i zmian w układzie stosunku społecznego”¹³².

Ł. Pohl i S. Czepita podkreślają natomiast, że skutek w prawie karnym rozumiany jest jako zjawisko wyłącznie pozapsychiczne, a zatem wywołanie „obrazy uczuć religijnych” nie mieści się w tym pojęciu¹³³. Rzeczywiście, w literaturze przedmiotu podkreśla się, że przestępstwo materialne (skutkowe) to takie, które wywołuje zmiany w świecie zewnętrznym, które mogą mieć charakter fizyczny (np. uszkodzenie rzeczy) lub społeczny (np. pozostawanie w cudzym mieszkaniu wbrew woli właściciela, narażenie człowieka na niebezpieczeństwo utraty życia)¹³⁴. Trzeba jednak zauważyć, że wśród przedstawicieli nauki prawa karnego również inni autorzy, jak choćby L. Gardocki, wskazywali, że skutek przestępstwa materialnego obejmuje także zmiany w psychice człowieka (z powołaniem na uzasadnioną obawę spełnienia groźby karalnej – art. 190 pol.k.k.)¹³⁵.

Kluczowa wydaje się zatem okoliczność, że sformułowanie „obraża uczucia religijne innych osób” ma wskazywać nie na znamię przestępstwa, a na przedmiot ochrony, na co zwracają uwagę zarówno Ł. Pohl i S. Czepita, jak i W. Janyga¹³⁶. Wynika to z podkreślanego w orzecznictwie ETPC faktu, że obowiązkiem władz publicznych jest zapewnienie ładu religijnego wykluczającego zamieszki, konflikty oraz lincze na podległym im terytorium¹³⁷. Nie trudno wyobrazić sobie sytuację, w której przedstawiciele danego

124 Uchwała Sądu Najwyższego z 29 października 2012 r., sygn. akt I KZP 12/12.

125 M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 102.

126 Zob. E. Kruczoń, dz. cyt., s. 53; M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 102-103; L. Ozdarska: *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim kodeksie karnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 19 (2013), s. 127.

127 W. Janyga, dz. cyt. nb. 22-25.

128 Ł. Pohl, S. Czepita, *Strona podmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych i jego formalny charakter*, „Prokuratura i Prawo” 12 (2012), s. 78 i n.

129 W. Janyga, dz. cyt., nb. 22.

130 Tamże, nb. 24.

131 Tamże, nb. 23.

132 Tamże, nb. 22.

133 Ł. Pohl, S. Czepita, dz. cyt., s. 80.

134 Zob. T. Bojarski, *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2008, s. 126; M. Kulik, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011, s. 184.

135 L. Gardocki, *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, „Annales UMCS, sectio G – Ius”, 60/2 (2013), s. 34.

136 Ł. Pohl, S. Czepita, dz. cyt., s. 80; W. Janyga, dz. cyt., nb. 24.

137 *E.S. przeciwko Austrii*, § 44.

138 Zob. *Sprofanowała meczet wieprzowiną. Dziś usłyszysz zarzuty*, <https://www.newsweek.pl/polska/obrzucala-warszawski-meczek-kawalkami-swinskiego-miesia-uslyszysz-zarzuty/fv444t6>, dostęp: 12 maja 2019.

139 Zob. *Pozowały do zdjęć przy żydowskich nagrobkach. „To jawna obraza uczuć religijnych”*, <https://www.tvn24.pl/poznan,43/nastolatki-pozowaly-do-zdjec-przy-zydowskich-macewach,546520.html>, dostęp: 12 maja 2019.

140 G. Jędrejek, T. Szymański, dz. cyt., s. 183; W. Wróbel, dz. cyt., uwaga 5. Zob. także: L. Ozdarska: dz. cyt., s. 129.

141 Zob. M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 105.

142 W. Wróbel, dz. cyt., uwaga 6-7; M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 105 i n. Przegląd stanowisk daje L. Ozdarska: dz. cyt., s. 126.

wyznania – wobec znieważenia przedmiotów religijnych lub miejsc kultu – zamiast zawiadomić odpowiednie organy, będą próbowali dokonywać samosądu na sprawcach. Nadmienić warto, że analogiczne argumenty były podnoszone, gdy 29-letnia kobieta wrzuciła mięso wieprzowe na teren jednego z warszawskich meczetów. W prasie wskazywano wówczas, że takie zachowania są „potem wykorzystywane przez ruchy islamistyczne do usprawiedliwiania swoich działań. Zyskują tym samym powód do agresji, tłumacząc, że skoro są atakowani i prześladowani – muszą się bronić”¹³⁸. W pewien sposób zbliżona była reakcja jednej z organizacji zajmujących się renowacją cmentarzy żydowskich. Gdy na jednym z takich cmentarzy wykonano wulgarne zdjęcia, jej przedstawiciel komentował: „Z jednej strony moglibyśmy to zignorować i potraktować jako ludzką głupotę niewartą komentarza. Ale wydaje nam się, że lepiej będzie podjąć próbę cywilizowania i edukowania społeczeństwa. Skoro mamy narzędzia prawne, żeby to zrobić, to należy je wykorzystać”¹³⁹. Mężczyzna położył tym samym nacisk na edukacyjne walory przedmiotowej regulacji. Dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego i możliwości pokojowego współżycia ze sobą obywateli różnych wyznań, jak również bezwyznaniowych, władze publiczne powinny zatem reagować na takie sytuacje bez względu na to, czy ktoś zgłosił okoliczność obrazy jego uczuć religijnych, czy też nie. Niemniej jednak, z uwagi na to, że dominujący w doktrynie jest pogląd o materialnym charakterze omawianego czynu, niniejsza analiza uwzględniac będzie konieczność wykazania „obrazy uczuć religijnych innych osób”.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że ocena obraźliwego charakteru znieważenia musi odbywać się z uwzględnieniem zarówno kryterium obiektywnego, jak i subiektywnego, tj. że w świetle obowiązujących norm kulturowych dane zachowanie musi być uznane za obraźliwe (kryterium obiektywne), a jednocześnie musi nim poczuć się dotknięta przynajmniej jedna konkretna osoba (kryterium subiektywne), a wedle niektórych autorów przynajmniej dwie osoby, choć pogląd ten zasługuje na krytykę¹⁴⁰.

Znieważenie przedmiotu lub miejsca polega w istocie na wyrażeniu pogardy lub wyszydzeniu tego, co przedmiot bądź miejsce symbolizuje oraz uczuć osób, dla których ma on istotne znaczenie¹⁴¹. Celem sprawcy nie jest na ogół znieważenie jakiegokolwiek rzeczy, ale właśnie rzeczy związanej z daną religią, a tym samym uderzenie w sferę sakralną związaną z danym miejscem lub przedmiotem. W tym kontekście uzasadnione jest twierdzenie niektórych autorów, że znieważenie może dotyczyć nie tylko przedmiotów materialnych, ale również osobowego przedmiotu czci (Jezusa Chrystusa, Najświętszej Marii Panny, świętych, Ducha Św., Jahwe, proroka Mahometa itd.), sakramentów czy rytuałów¹⁴². Dodać należy, że obraza

uczuc religijnych może w określonych sytuacjach nastąpić również poprzez znieważenie papieża¹⁴³.

Publiczny charakter znieważenia przedmiotu kultu oznacza, że akt znieważenia może być potencjalnie dostrzeżony przez większą, bliżej nieokreśloną liczbę osób¹⁴⁴. Znieważenie miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów może nastąpić także wówczas, gdy miejsce to chwilowo nie jest publicznie dostępne i gdy w danym momencie żadne obrzędy się tam nie odbywają (np. zamknięty nocą kościół czy cmentarz). Znieważane miejsce kultu nie musi znajdować się pod bezpośrednią opieką osób sprawujących czynności kultowe ani tym bardziej być własnością związku religijnego, równie dobrze może to być miejsce zwyczajowego dokonywania czynności kultowych (kaplica przydrożna, figura)¹⁴⁵. Również publikowanie materiału zawierającego treści obrażające uczucia religijne za pomocą środków masowego przekazu może mieć charakter znieważenia publicznego¹⁴⁶. Czynność sprawcza znieważania może przyjmować różne formy, począwszy od dewastacji miejsca kultu lub publicznego zniszczenia przedmiotu, poprzez parodiowanie obrzędów religijnych, aż po rozpowszechnianie broszur zawierających obraźliwe treści¹⁴⁷.

4.3. PODMIOT I ZNAMIONA STRONY PODMIOTOWEJ PRZESTĘPSTWA

Przestępstwo określone w art. 196 pol.k.k. ma charakter powszechny, a zatem jego sprawcą może być każda osoba zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karnej na zasadach ogólnych¹⁴⁸. Dopuszczalne są wszelkie formy zjawiskowe tego przestępstwa: współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, podżeganie i pomocnictwo¹⁴⁹.

W literaturze przedmiotu sporne było zagadnienie zdefiniowania elementów znamionujących stronę podmiotową omawianego przestępstwa¹⁵⁰. W związku z tym stało się ono przedmiotem oceny ze strony Sądu Najwyższego, który w uchwale z 29 października 2012 r. stwierdził, że przestępstwo obrazy uczuć religijnych może być popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim (*dolus directus*), jak i ewentualnym (*dolus eventualis*)¹⁵¹. Oznacza to, że do czynu inkryminowanego w art. 196 pol.k.k. dochodzi nie tylko wówczas, gdy sprawca chce go popełnić, ale także, gdy przewidując możliwość jego popełnienia, godzi się na to (por. art. 9 § 1 pol.k.k.).

4.4. TRYB ŚCIGANIA

Omawiane przestępstwo ścigane jest z oskarżenia publicznego¹⁵². Jak słusznie wskazuje M. Budyn-Kulik, ponieważ polega ono na obrażeniu uczuć religijnych innych osób, „oznacza to, że w przypadku, gdy organ ścigania, który poweźmie podejrzenie, że został znieważony

143 Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r., sygn. akt I CK 484/03.

144 Zob. E. Kruczoń, dz. cyt., s. 53-54; L. Ozdarska, dz. cyt., s. 128.

145 W. Wróbel, dz. cyt., uwaga 10; G. Jędrejek, T. Szymański, dz. cyt., s. 183.

146 W. Wróbel, dz. cyt., uwaga 11.

147 Zob. M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 102; G. Jędrejek, T. Szymański, dz. cyt., s. 182 i nn.

148 M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 108; E. Kruczoń, dz. cyt., s. 54.

149 E. Kruczoń, dz. cyt., s. 55; G. Jędrejek, T. Szymański, dz. cyt., s. 184.

150 Zob. Ł. Pohl, S. Czepita, dz. cyt., s. 72 i nn.

151 Uchwała Sądu Najwyższego z 29 października 2012 r., sygn. akt I KZP 12/12.

152 W. Wróbel, dz. cyt., uwaga 16; M. Derlatka, dz. cyt., s. 41; M. Budyn-Kulik, dz. cyt., s. 113.

przedmiot czci religijnej, powinien sprawdzić, czy są osoby, które czują się tym zachowaniem obrażone¹⁵³.

5. PODSUMOWANIE

Zestawienie art. 196 pol.k.k. z innymi europejskimi przepisami mającymi na celu zapewnienie prawnokarnej ochrony uczuć religijnych prowadzi do następujących wniosków:

- prawnokarne ochrona uczuć religijnych jest jedną z gwarancji wolności religii, chronionej zarówno w art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, jak i w postanowieniach większości konstytucji obowiązujących w Europie;
- ochrona uczuć (przekonań) religijnych na gruncie prawa karnego jest rozpowszechniona w Europie – stosowne przepisy występują w ustawach karnych obowiązujących w licznych państwach europejskich, takich jak: Austria, Belgia, Bułgaria, Cypr, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Łotwa, Niemcy, Luksemburg, Portugalia, Włochy;
- przepisy chroniące uczucia religijne nie tylko nie stoją w sprzeczności z orzecznictwem ETPC, ale – wnosząc z uzasadnienia wyroku ETPC z 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii* – na władzach krajowych ciąży obowiązek zapewnienia pokojowej koegzystencji różnych wyznań i religii, czemu przepisy takie służą;
- w świetle orzecznictwa strasburskiego, władze krajowe dysponują szerokim marginesem swobody, jeśli chodzi o możliwość wyboru formy ochrony uczuć religijnych – mogą zatem penalizować zarówno znieważenie przedmiotów kultu religijnego, jak i bluźnierstwo;
- zgodnie z orzecznictwem ETPC konieczność ochrony uczuć religijnych – jako elementu szerszej kategorii wolności religii – uzasadnia ograniczenia wolności wyrażania opinii;
- analiza rozwiązań przyjętych w wybranych krajowych systemach prawa karnego prowadzi do wniosku, że najpełniejsze gwarancje prawnokarnej ochrony uczuć religijnych obowiązują we Włoszech, gdzie odpowiedzialność karna grozi za znieważenie wyznawców danej religii oraz znieważenie, zniszczenie bądź uszkodzenie przedmiotów czci religijnej, natomiast odpowiedzialność wykroczeniowa – za bluźnierstwo;
- poszczególne przestępstwa chroniące uczucia religijne mogą mieć charakter bezskutkowy (formalny) – np. w Hiszpanii – na ogół jednak stanowiska w piśmiennictwie poszczególnych krajów są podzielone;

- brak jest jednolitej koncepcji strony podmiotowej czynu – poszczególne systemy krajowe przyjmują tu różne rozwiązania, od zamiaru bezpośredniego (Hiszpania), po nawet nieumyślność (wykroczenie błuźnierstwa we Włoszech);
- przestępstwa obrazy uczuć religijnych w większości przebadanych krajów stanowią czyn ścigany z urzędu;
- stwierdzić można, że prawo polskie przewiduje standard ochrony uczuć religijnych zbliżony do obowiązującego w Hiszpanii (gdzie z jednej strony przestępstwo to ma charakter formalny, co wzmacnia ochronę uczuć religijnych, z drugiej zaś może być popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim);
- należy postulować takie zmiany w polskim prawie karnym, by przyjąć rozwiązania zbliżone do tych, które obowiązują we Włoszech, prezentujących aktualnie najwyższy standard ochrony uczuć religijnych w Europie.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA:

- » Banaś H., *Między sacrum i profanum: relacje wolności religijnej i wolności sztuki w orzecznictwie ETPCz*, „Adam Mickiewicz University Law Review”, 5 (2015).
- » Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2008.
- » Budyn-Kulik M., *Znieważenie uczuć religijnych – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne”, 19 (2014).
- » *Codice penale commentato*, red. G. Marinucci, E. Dolcini, Milano 2011.
- » *Código Penal Comentado y con Jurisprudencia*, red. L. Rodríguez Ramos, Madrid 2009.
- » Derlatka M., *Zasadność kryminalizacji uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” 10 (2015).
- » Fattori G., *La secolarizzazione dei reati contro in sacro in Italia*, [w:] *Blasfemia, diritti e libertà: una discussione dopo le stragi di Parigi*, red. A. Melloni, F. Cadeddu, F. Meloni, Bologna 2015.
- » Gardocki L., *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, „Annales UMCS, sectio G – Ius”, 60/2 (2013).
- » González Uriel D., *La religión y su juridificación (Especial consideración de la colisión entre la libertad religiosa y la libertad de expresión)*, „Boletín del Ministerio de Justicia”, 2/209/LXXII (2018).
- » Kącka K., *Geneza i źródła wolności religii w europejskiej przestrzeni politycznej i prawnej*, „Seminare”, 34 (2013).
- » Kłaczyńska N., *Dyskryminacja religijna a prawno-karna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Wrocław 2005.
- » *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1, *Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.
- » *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 1, *Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, WKP 2017.
- » *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2015.
- » *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- » *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, P. Hofmański, A. Wróbel, Warszawa 2010.
- » Król K., *Granice wolności artystycznej – zarys problematyki*, „Santander Art and Culture Law Review”, 4/1 (2018).

- » Kruczoń E., *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo”, 2 (2011).
- » Liñán García A., *La protección del factor religioso en el nuevo Código Penal español (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre)*, „Revista Española de Derecho Canónico” 58 (2001).
- » Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.
- » Pacillo V., *I delitti contro le confessioni religiose dopo la legge 24 febbraio 2006, n. 85: problemi e prospettive di comparazione*, Milano 2007.
- » Pérez de la Fuente O., *Libertad de expresión y escarnio de los sentimientos religiosos. Enfoques sobre la ponderación en algunos casos judiciales españoles*, „Revista Telemática de Filosofía del Derecho”, 18 (2015).
- » Pohl Ł., Czepita S., *Strona podmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych i jego formalny charakter*, „Prokuratura i Prawo” 12 (2012).
- » *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011.
- » Rozner M., *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 5 (2002).
- » Skwarzyński M., *Bluźnierstwo w świetle ochrony praw człowieka*, [w:] *Odpowiedzialność karna artysty za obrazę uczuć religijnych*, red. F. Ciepły, Warszawa 2014.
- » Sobczak J., Gołda-Sobczak M., *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales UMCS, sectio K – Politologia”, 19/1 (2012).
- » Szczucki K., *Kryminalizacja na przykładzie przestępstwa obrazy uczuć religijnych*, [w:] *O wolność słowa i religii. Praktyka i teoria*, red. F. Longchamps de Beriér, K. Szczucki, Warszawa 2016.
- » Szymanek J., *Konstytucjonalizacja prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 10 (2007).
- » Tryka B., *Zagadnienie uczuć religijnych w kontekście artykułu 196 Kodeksu karnego*, „Analiza i Egzystencja” 40 (2017).
- » Wiśniewski A., *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2008.

AKTY PRAWNE:

- » Kodeks karny Belgii z 1867 r.
- » Kodeks karny Bułgarii z 1968 r.
- » Kodeks karny Cypru z 1959 r.
- » Kodeks karny Finlandii z 1894 r.

- » Kodeks karny Grecji z 1951 r.
- » Kodeks karny Luksemburga z 1879 r.
- » Kodeks karny Łotwy z 1998 r.
- » Kodeks karny Portugalii z 1982 r.
- » Kodeks karny Włoch (Gazzetta Ufficiale nr 251, 26 października 1930).
- » Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- » Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, BOE núm. 281, de 24 de noviembre de 1995.
- » Ustawa nr 85 z 24 lutego 2006 r. (Gazzetta Ufficiale nr 60, 13 marca 2006).
- » Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.).

ORZECZENIA SĄDOWE:

- » Decyzja Europejskiej Komisji Praw Człowieka z 18 kwietnia 1997 r. w sprawie *Dubowska i Skup przeciwko Polsce*, skarga nr 34055.
- » Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 7 czerwca 1994 r., sygn. K 17/93.
- » Uchwała Sądu Najwyższego z 29 października 2012 r., sygn. akt I KZP 12/12.
- » Uchwała Sądu Najwyższego z 29 października 2012 r., sygn. akt I KZP 12/12.
- » Wyrok ETPC z 1 lipca 2014 r. w sprawie *S.A.S. przeciwko Francji*, skarga nr 43835/11.
- » Wyrok ETPC z 10 lipca 2003 r. w sprawie *Murphy przeciwko Irlandii*, skarga 44179/98.
- » Wyrok ETPC z 18 lutego 1999 r. w sprawie *Buscarini i inni przeciwko San Marino*, skarga nr 24645/94.
- » Wyrok ETPC z 2 maja 2006 r. w sprawie *Aydin Tatlav przeciwko Turcji*, skarga nr 50692/99.
- » Wyrok ETPC z 20 września 1994 r. w sprawie *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, skarga nr 13470/87.
- » Wyrok ETPC z 21 lutego 2008 r. w sprawie *Alexandridis przeciwko Grecji*, skarga 19516/06.
- » Wyrok ETPC z 25 listopada 1996 r. w sprawie *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga 17419/90.
- » Wyrok ETPC z 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokkinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88.
- » Wyrok ETPC z 25 października 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, skarga nr 38450/12.

- » Wyrok ETPC z 26 kwietnia 2016 r. w sprawie *İzzettin Doğan i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 62649/10.
- » Wyrok ETPC z 27 czerwca 2000 r. w sprawie *Cha'are Shalom Ve Tsedek przeciwko Francji*, skarga nr 27417/95.
- » Wyrok ETPC z 31 lipca 2009 r. w sprawie *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*, skarga nr 40825/98.
- » Wyrok ETPC z 9 lipca 2013 r. w sprawie *Sindicalut „Pastoral cel Bun” przeciwko Rumunii*, skarga nr 2330/09.
- » Wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 10535 z 10 marca 2009 r.
- » Wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 12261 z 4 grudnia 1987 r.
- » Wyrok III Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 1962 z 26 lutego 1986 r.
- » Wyrok połączonych Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 7979 z 15 lipca 1992 r.
- » Wyrok Sądu Najwyższego Austrii (OGH) z 11 grudnia 2013 r., sygn. akt 15Os52/12d.
- » Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2004 r., sygn. akt I CK 484/03.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 października 2015 r., sygn. akt SK 54/13, OTK-A 2015/9/142.
- » Wyrok VI Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 11049 z 27 października 1980 r.
- » Wyrok VI Sekcji włoskiego Sądu Kasacyjnego nr 3076 z 4 kwietnia 1985 r.
- » Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 168 z 18 kwietnia 2005 r.
- » Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 188 z 27 czerwca 1975 r.
- » Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 440 z 18 października 1995 r.
- » Wyrok włoskiego Sądu Konstytucyjnego nr 440 z 18 października 1995 r.

ABSTRAKT

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza komparatystyczna prawnokarnej ochrony wolności wyznania we Włoszech, w Hiszpanii oraz w Polsce, uwzględniająca dotychczasowe orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Ochrona prawna w omawianym wymiarze może przyjmować różnorodną formę; w niektórych państwach prawodawca przyjmuje konstrukcję przepisów penalizującą bluźnierstwo, w innych zaś – podobnie jak w Polsce – inkryminowana jest obraza uczuć religijnych. Przepisy chroniące uczucia religijne nie tylko nie stoją w sprzeczności z orzecznictwem ETPC, ale – wnosząc z uzasadnienia wyroku ETPC z 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii* – na władzach krajowych ciąży obowiązek zapewnienia pokojowej koegzystencji różnych wyznań i religii, czemu przepisy takie służą.

ABSTRACT

The subject of this study is a comparative analysis of the criminal law protection of freedom of religion in Italy, Spain and Poland, taking into account the previous jurisprudence of the European Court of Human Rights in Strasbourg. Legal protection in the discussed dimension may take various forms; in some countries, the legislator adopts a structure of regulations that penalizes blasphemy, while in others – similarly to Poland – insulting religious feelings is incriminated. The provisions protecting religious feelings not only do not contradict the jurisprudence of the ECtHR, but, in line with the justification of the 2018 ECtHR judgment in the case of *E.S. v. Austria* – the national authorities are under an obligation to ensure the peaceful coexistence of different faiths and religions, which is what such laws serve.

SŁOWA KLUCZOWE

wolność religii, prawnokarne ochrona uczuć religijnych, bluźnierstwo

KEYWORDS

freedom of religion, criminal protection of religious feelings, blasphemy